

İRAN ŞAHINA İLTİCA ETMİŞ OLAN ŞEHZADE BAYEZİD'İN TESLİMİ İÇİN SULTAN SÜLEYMAN VE OĞLU SELİM TARAFLARINDAN ŞAHA GÖN- DERİLEN ALTINLAR VE KIYMETLİ HEDİYELER

Ord. Prof. İSMAİL HAKKI UZUNÇARŞILI

Şehzade Bayezid'in İran'a firarı hakkında bir hulâsa :

Kanunî Sultan Süleyman'ın Hürrem Sultan'dan olan oğullarından Selim 930 h 1524 m ve Bayezid de andan iki yaş küçük olarak 1526 da doğmuşlardır. Şehzade Selim, mütevekkil, deryadil ve zevk-u safaya düşkün olup Bayezid ise, cevval, enerjik, fikren yüksek ve aynı zamanda şair ve namına eserler tercüme ve telif edilmiş değerli bir şehzade idi. Valdesi Hürrem Sultan Bayezid'i seviyor, kendisine muntazaman tahsisat yolluyor ve babasından sonra onun hükümdar olmasını istiyordu. Hürrem Sultan'ın bu arzusu Pâdişahça da kabul edilmiş gibiydi; fakat Haseki Sultan, kocası Süleyman'dan evvel vefat etmiş olduğundan, Bayezid'in hükümdarlığı hakkındaki karar zaafa uğramış ve türlü entrikalarla şehzade *Selim* taraftarları galebe etmeye muvaffak olmuşlardı. Bu sırada Şehzade Bayezid, payitahta yakın olarak *Kütahya*'da ve Selim ise nisbeten *İstanbul*a daha uzak olan *Manisa*'da buluyorlardı.

965 h 1558 m senesi sonlarına doğru şehzade Bayezid'in *Amasya*-ya ve Selim'in de *Konya*'ya nakilleri emrolundu; Selim derhal emre itaat ettiyse de Bayezid gitmek istemedi; bunun üzerine Bayezid'e nasihat etmek üzere divan'ı hümayunda dördüncü vezir Pertev Paşa *Kütahya*'ya gönderildi. Bayezid, gitmemekte ısrar ile bazı dü-rüş sözlerle Pertev Paşa'yı geri gönderdi ise de yaptığı hareketin iyi netice vermiyeceğini anlayarak *Amasya*'ya gitti; bunun üzerine oğullarından Orhan'a *Çorum* ve diğer oğlu Mahmud'a *Canik* ve şehzade Osman'a da *Şarkî Karahisar* sancakları verildi (1559).

Şehzade Bayezid bu nakil işinin biraderi Selim'in saltanatını temin etmek için yapıldığını anlamış ve kendi ahvalini ve istirahatını pâdişaha anlatmak üzere *İstanbul*'a gönderdiği heyetin de hapis edil-

diğini duymuş olduğundan bu hali hazmedemiyerek maiyyeti erkânından bazılarının “pederiniz ihtiyar oldu; kendisinden sonra saltanatı biraderinize verecektir” diye yapmış oldukları tahrik üzerine Bayezid, biraderi Selim üzerine hareket edip onu bertaraf etmek için oğullarının sancaklarından ve *Tokat* ve *Amasya*’dan on beş bin kişilik bir kuvvetle *Konya* üzerine harekete karar verdi; aynı zamanda biraderi Selim’e ağır mektuplar gönderiyor ve o da bunları *İstanbul*’a yol-luyordu.

Bayezid’in bu hali, babası tarafından haber alınması üzerine Pâdişah oğlunun üzerine hareket etmek üzere *Üsküdar*’a geçtiği gibi *Selim*’e yardım etmeleri için Anadolu, Karaman ve Dulkadiye(Ma-raş) Beylerleriyle Ramazanoğlu Piri Paşa’ya da fermenlar yolladı. Bu kuvvetler *Konya* ovasında toplandılar. Nihayet Bayezid, onbeş bin kişilik bir kuvvetle *Konya* üzerine geldi ise de mağlub ola-rak *Amasya*’ya kaçtı (23 Şaan 966 ve 31 Mayıs 1559).

Bayezid *Amasya*’ya geldikten sonra orada duramayacağını an-layarak dört oğlunu ¹ beraberine alıp ailesiyle vedalaştıktan sonra kuvvetleriyle beraber *Erzurum* taraflarına doğru kaçtı, maksadı *İran*’a geçmekti. Şehzadenin ne tarafa gideceği malûm olmadığından *Diyarbakir*, *Trabzon* Beylerbeyileriyle *Ardahan* sancak beyine ve Kırım hanına yakalanması için fermanlar yollandı (17 Ramazan 966 ve 23 Haziran 1559).

Bayezid’i takib eden kuvvetler *Pasin* ovasında *Aras nehri* civa-rında yetiştiler ve muharebe ettilerse de kendisini yakalamağa muvaf-fak olamadılar; *İran* topraklarına giren Bayezid *Revan* hanının yanına gitti; keyfiyet onun tarafından *Kazvin*’de bulunan Şah Tah-masp’a arzedilmesi üzerine Şah, şehzadeyi karşılamak üzere memur

¹ Şehzade Bayezid’in en büyüğü Orhan olmak üzere oldukça yetişkin Osman, Mahmud, Abdullah isimlerinde dört oğlu olduğunu 965 h 1558 m de kendisini ziyaret eden Kutbüddin Mekkî beyan ederek Osman ile Mahmud’un ana, baba bir kardeş olduklarını zikrediyor. Halbuki Müneccimbaşı (c. 3. s.511) Canik sancağına mutasarrıf Murad adında bir oğlundan da bahsediyor; aynı zat diğer bir yerde (s 514) Bayezid’in *İran*’da iken yanında Orhan, Mahmud, Mehmed ve Abdullah isimlerinde dört oğlunun bulduklarını yazmaktadır. Murad’ın isminin yanlış olup doğrusunun Mahmud olduğu anlaşılıyorsa da Mehmed de ihtimal Osman olacaktır. Çünkü, Kutbeddin bu çocukları bir sene evvel görmüş ve isimlerini yazmıştır.

tâyin eyledi ve bu suretle Bayezid, 23 Safer 967 ve 24 Kasım 1559 da debdebeli bir alayla *Kazvin*'e girdi².

Bayezid'in Şaha iltica eylediği hükümetçe haber alınması üzerine uzun muhabere cereyan eyledi. Evvelâ şehzadenin teslimi için Sultan Süleyman tarafından Mahmud Bey³ ve şehzade Selim tarafından Mirahur Durak ağa elçi olarak nâmelerle şaha gönderildiler. Şah Tahmasp Bayezid'in yaptıklarına nâdim olduğundan bahis ile afvını Pâdişah'tan rica etmiş ve bu arada Bağdad hakkında bazı mütalealar serdetmek suretiyle kendi elçisini Osmanlı elçileriyle ve nâmesiyle beraber göndermiştir.

Sultan Süleyman, Ali ağa ile gönderdiği 967 Şaban tarihli (1560 Mayıs) nâmesinde şahın, Bayezid'in afvı hakkındaki iltimasını kabul ettiğini ve yanında bulunan ve kendisini teşvik eden bazı şahısların katledilerek bir az adamı ile gelip sancağında oturmasını mukabeleten beyan ediyordu.

968 senesi Rebiulevvelinde (1560 Aralık) evvelce şehzade Selim'in lalalığında bulunmuş olan Zulkadriye (Maraş) Beylerbeğisi Sofu Ali paşa ile kapıcı başlarından Hasan ağa ve kapıcıbaşı Kara Mahmud ağa da şehzade Selim tarafından nâme ve ağır hediyelerle şaha yollanarak katli hakkında fetva verilen Bayezid'in tesliminde ısrar edildi⁴.

Şah Tahmasp, bu meselenin bir harbe müncer olabileceğini düşünerek hediyeleri de aldıktan sonra yumuşamış fakat evvelce babası tarafından istenecek olursa şehzadeyi teslim eylemeyeceğine dair yemin etmiş olduğunu beyan ile yemininden dönmemesi için Bayezid'in pâdişahın memuruna değil şehzadenin adamına teslim edilmesinin muvafık olacağını beyan yollu cevabı nâme göndermiştir. Asıl mesele Bayezid'in teslimi olduğundan şahın teklifi kabul olunarak bu hususu bildirmek üzere *Van* Beylerbeğisi Husrev Paşa

² Tarih-i Gaffari de Bayezid'in *Kazvin*'e girişi 11 Muharrem 967, Münaccimbaşı (Sahaif ül Ahbar) ise (c 3 s 512 ve 513) 13 Rebiülâhir 967 Hammer tarihi ile (Ata Bey tercümesi c 6 s 83) Âli (basılmamış Kühûlahbar c 2 s 83) ve Peçevî' (c 1 s 397) metinde gösterdiğimiz ayı göstermektedirler.

³ Peçevî, sonra giden Sinan Bey ile ilk giden Mahmud'u karıştırmıştır. (c 1 s 399).

⁴ Bayezid'in katli hakkındaki fetva Veliyyüddin Efendi kitapları arasındaki 3216 numaralı mecmuanın içerisindeydir.

ile Sinan Bey ve Selim tarafından da çavuşbaşı Ali ağa ile müteferrikalardan Firuz Bey, Şahın elçisi baş yasavul (yasa nizamı memuru) Veli Bey ile birlikte *Kazvin*'e yollanmışlardır.

Pâdişahın gönderdiği elçilerden Sinan Bey, evvelce Bayezid'in hizmetinde bulunduğu için şehzadeyi görünce tanımıştır. Bayezid, mahbus olduğu yerden çıkarılarak son bir arzusu olarak oğullarını görmek istemiş ise de müsaade edilmemiştir. Nihayet Selim'in adamı Ali Ağa'ya teslim edilen Bayezid ile dört oğlu boğulmak suretiyle vefat ettiler (15 Muharrem 969 ve 25 Eylül sene 1561) bunların cesetleri Anadolu'ya naklolunarak *Sivas*'ta evvelce mevcut olan (Melik Acem) türbesine defnedilmişlerdir⁵. Şah Tahmasb bu faciayı müeakib keyfiyeti bir nâme ile Sultan Süleyman'a müjdelemiş! ve o da bu hizmetine karşı Şaha, Pertev Paşa ile aşağıda vesikade isimleri gösterilen hediyeleri yollamıştır.

Sultan Süleyman'ın, şehzade Bayezid'in katli için Şah Tahmasb'a göndermiş olduğu hediyelerle şehzadenin katlinden sonra teşekkür maksadiyle yollamış olduğu hediyelerden yalnız altunlar hariç olarak⁶ gönderilen eşyaya dair tarihlerimizde bir kayıt yokur. Fakat Topkapı sarayı arşivinde 673 numaralı vesika muhtelif tarihlerde şaha gönderilen hediyeleri göstermektedirler.

Bu hediyelerden bir takımı hulâsada görüldüğü üzere Şaha elçilikle gönderilen Maraş (Zülkadriye) Beylerbeyisi Ali Paşa (Sofukeylun) vasıtasıyla 15 Rebiulevvel 968 de gönderilmiş olup fotoğrafisinde görüldüğü üzere aynen şöyledir:

“Sûret oldur ki Maraş paşası Ali Paşa ve serbevvan Hasan ağa ile sürh ser-i bed gerdüne gönderilen esbabın beyanındadır ki zikrolunur. Fi şehr-i rebiulevvel fi 15 sene 968 (3 Ocak 1560).

⁵ Şehzade Bayezid, vefatında otuz altı yaşında bulunuyordu; yukarıda adları yazılı Orhan, Mahmud, Osman, Abdullah isimlerindeki dört oğlundan başka üç yaşındaki bir oğlu da *Amasya*'dan Bursa'ya getirilerek orada boğulmuştur. (Halkobdil zeyli 64) Bayezid'in Mihrimah, Hatice, Ayşe, Hanzade isimlerinde dört kızı kalmıştır. Bunlardan en büyükleri olan Mihrimah o tarihte onbeş yaşında bulunuyordu (*Kudbüddin Mekki seyahatnamesi* s 55). Kutbüddin, Bayezid'le görüştüğü zaman yâni 965 tarihinde Mihrimah'ın on bir yaşında bulunduğunu beyan ettiğine göre Bayezid'in katlinde bu çocuk onbeş yaşına basmış oluyor.

⁶ Tarihlerde pâdişahın gönderdiği altunlar üçyüzbin altın olarak gösteriliyorsa da vesikada dörtyüzbindir.

Sürh kadife kaplı ebru sevb, murassâ bendlu, altun örme bağlı kılıç Kabza-ı
 Baştan başa altun murassâ yakut ve piruze kınlu hançer kabza-ı
 Altun murassâ kemer adet-ı sevb aded-5 gök yakut aded-5
 Baştan başa sırma kaftan sevb-ı Lâl düğme-8
 Tepsi, altun aded 7 vezni dirhem 4763, miskal 2843
 Altun surahi aded 6 vezni: dirhem 5074 miskal: 3382 elbaki dirhem ı
 Ceman altun dirhem 9337, miskal 6225 elbaki dirhem ı
 Altun yaldızlı gümüş kupa aded 46, dirhem 40795
 Gümüş tepsi aded 30 dirhem 14860 yekûn gümüş dirhem 55655
 Butraklı âlâ kadife-i müzehheb tâka (top) 10
 Frengî âlâ şib (telli) müzehheb tâka 10
 Frengî âlâ dîba müzehheb tâka 20
 Frengî âlâ kadife-i müzehheb tâka 20
 Frengî âlâ çatma kadife-i müzehheb taka 20
 Frengî âlâ kadife-i müzehheb tâka 20
 Bursa âlâ çatma-i müzehheb tâka 20
 Seraser-i (telli kumaş) müzehheb tâka 20
 Sürh sâde firengî kadife tâka 20
 Alaca Bursa kadifesi tâka 20
 Sürh sâde firengî kadife tâka 20
 Alaca Bursa kadifesi tâka 20
 Sürh çuha sıkarlat donluk 20 (elbiselik has boyalı kırmızı Venedik çuhası).

Yekûn-ı akmişe

200

Şehzade Bayezid ve oğullarının katillerinden yedi ay sonra gailenin def'ine himmetinden dolayı teşekkür makamında vezir Pertev Paşa ile gönderilen altınlar ve hediyeler:

Pertev Paşa bu hediyeleri *Tokat* vilâyetinin *Kazova* mevkiine kadar götürüp oradan *Şarkî Karahisar* sancak beyi İlyas bey ile Şehzade Selim'in adamı Mahmud ağa vasıtalarıyla *Kazvin*'e yollanmıştır⁷. Hediyelerin gönderildiği tarih 29 Ramazan 969 (1562 Haziran)dir. Hediye listesi aynen şöyledir:

"Pertev (vesikada طر = Pertav) Paşa ile ser-ı bed fial-i sürh sere gönderilen esbabın beyanıdır ki zikrolunur. Sene 969 fi Ramazan 29

⁷ *Âli c 2 s 87 b* (basılmamış nüsha) ve *Peçevi c 1 s 409*

Suret

- Hünkâr hazretlerinden Şaha dört kere yüzbin filori⁸
 —On beş at zerbaft (sırma dokumalı kumaş) at çullariyle
 —Altın murassâ eğer, altın murassâ oyanlu zincirlü, altın murassâ sînebendlü, altın murassâ boyunluklu, murassâ bazubendlü bahri kotazlu (hotozlu) murassâ abayılı bir küft bozdoğan kabza 1
 —Sultan Selim hazretlerinden şaha yüz bin filori

* * *

- Hünkâr hazretlerinden şahın büyük oğluna:
 Murassa kılıç kabza-1—At reis aded-3— Hilat eded -2— Budraklı kadife, aded-3— Duhavî kadife k (taka)-3
 Yek havi kadife v-3 Frengî kemha-5 Frengî atlas-k.12 Sürh sıkarat çuha-3

Şah'ın İkinci oğluna:

- At reis aded-2 Budraklı kadife-k. 2 duhavîkadife-2 Yek havî kadife-k. 3
 Frengî kemha k.-7 Frengî atlas- k. 12 Sürh sikarlat çuha-k. 3

Üçüncü oğluna:

- At reis aded-2 Budraklı kadife-2 duhavî kadife-2 yekhavî kadife-k.3
 Frengî kemha-7 Frengî atlas-12 Sürh sikarlat çuhak-3

Şahın büyük kızına bir hokka ile bir büzürk lâl. Vezni iki yüz altmış dört kırat.

Şahın küçük kızına bir murassâ yek istefan (elmas çiçekli taç)⁹.

⁸ *Âli ve Peçevî* (aynı sahifeler) de üçyüz bin denilmiştir.

⁹ Bayezid'in isyanı ve İran'a kaçışı hakkındaki hulâsa için aşağıdaki eserlere bakılmıştır.:

Âli (basılmamış Künhulahbar kütüphanemizdeki nüsha) Peçevî tarihi, Müneccim-başı (Sahaifulahbar) Mir'ât-ı Kâinat (matbû ikinci cild) Kutbüddin Mekki seyahatnâmesi (Veliyyüddin efendi kitapları 2440) Amasya tarihi (üçüncü cild), maktul şehzadeler (Mehmed Zeki) Sivas şehri, Şehzade Bayezid'in İran'a firarı (Ahmed Refik-Tarih-i Osmani Encümeni mecmuası sene 5 numara 36) Feridun Bey Münşeati Halkondil zeyli (A. Tomas 1632 tab'ı) Hayrullah Efendi tarihi c 11. Hammer (Ata bey tercümesi)

بمور...
 ۹۴۸۱۵

سوق...
 باش...
 باش...
 باش...

تس...
 ۳۲۶۳۳
 ۲۸۳۳۳
 ۳۰۷۳
 ۳۳۸۲
 ۳۰۷۴۵
 ۳۰۷۴۵
 ۳۰۷۴۵

لا...
 من...
 من...
 من...
 من...
 من...
 من...
 من...
 من...
 من...
 من...
 من...

Res. 2 — Topkapı Sarayı arşivi No. 673.